

É Romani Glinda

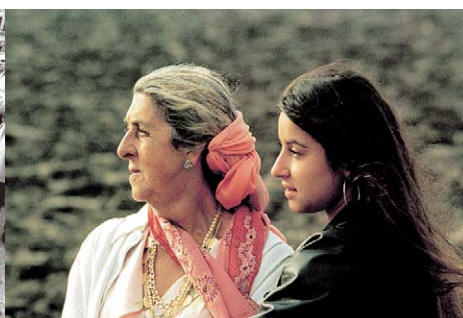
Den romska spegeln

Pris 47 kronor

Nr 3-2005

Fördomsfri Singoalla

Romernas och resandes historia kantas av diskriminering och förtryck. Utgångspunkten i boken är nazisternas försök att utrota alla romer under andra världskriget. Först 1989 erkändes att romerna var offer för den nazistiska raspolitiken. Hur påverkar det självkänslan och synen på samhället när en hel folkgrupps lidande inte erkänns? Boken berättar också om hur antiziganism, tvångssteriliseringar och Z-registren tog sig uttryck i Sverige. Merparten av texterna är skrivna av romer.

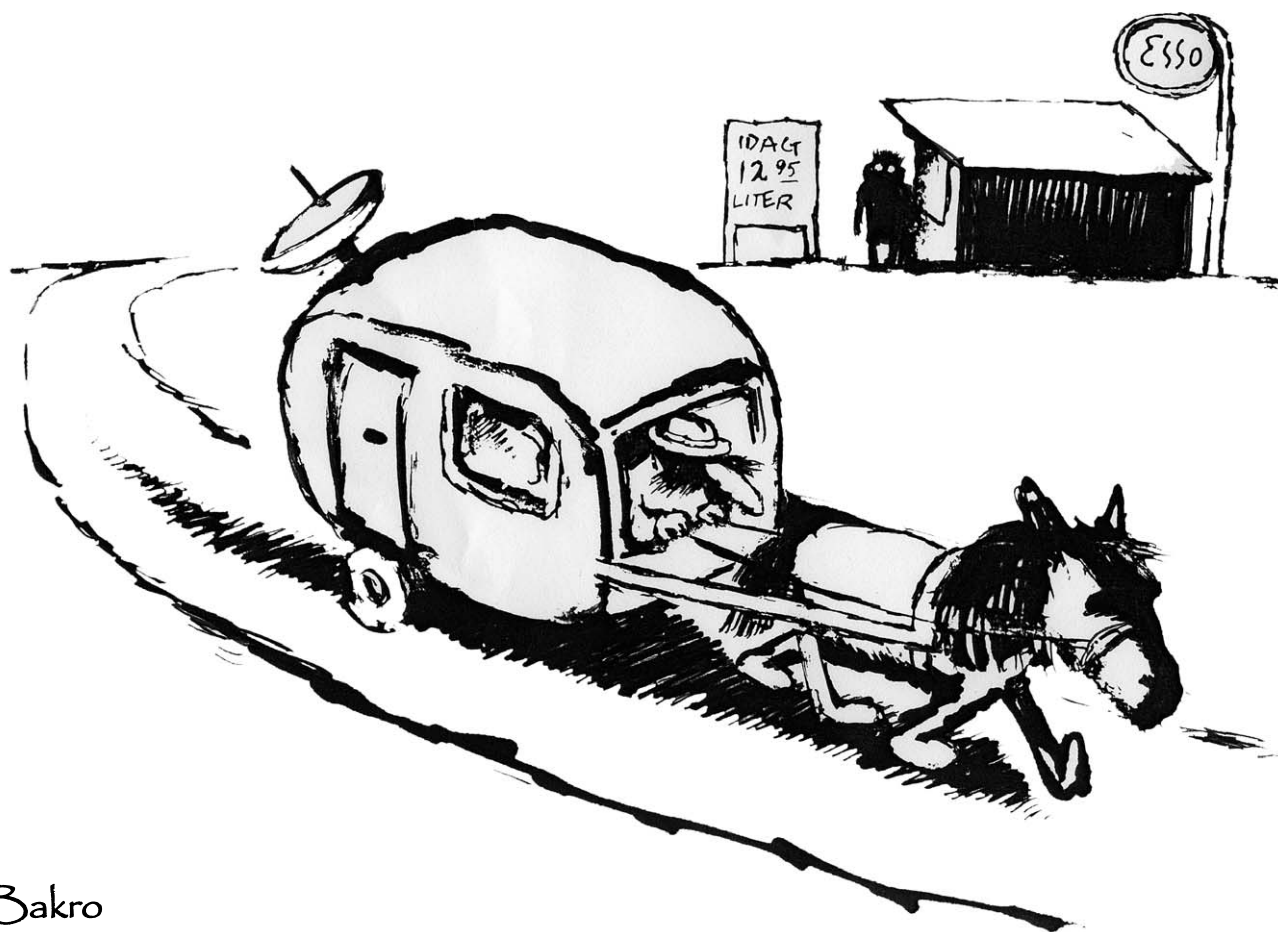
Ny bok: Ett fördrivet folk

www.levandehistoria.se

Beställ boken på:
levandehistoria@strd.se
ISBN 91-974861-6-7

Boken kostar 140 kr inkl moms och frakt.
Vid beställning av 10 ex är priset 100 kr/st
inkl moms och frakt.

Bakro

En originalserie av Ulf Lundkvist och Bengt O Björklund.

2 É Romani Glinda

Klockan är två på natten. Trötta stiger vi ur planet på Maltas flygplats i huvudstaden Valletta.

Efter vi hämtat väskorna på transportbandet går vi fram mot flickan med Apolloskylten i handen. Hon skulle tala om vilken av bussarna som förde oss till hotell Ospec. – Herr och fru Taikon sa jag, till guiden som checkade av oss i sin lista. – Ni ska bo på hotell Trawlers Lodge. –Vadå sa jag, på våra biljetter står det ju att vi ska bo på hotell Ospec? – Nej sa Guiden, Ospec är en förkortning på ospecificerat Hotel, ni ska bo på Trawlers Lodge i Bugibba. Generad över misstaget om hotellet, mumlade jag Bugibba, det låter som en Afrikansk by.

– OK Taikon, gå nu fram till killen med skylt nummer tre. Det är med hans buss ni ska åka med till hotellet. Efter en stund blev jag lite fundersam, varför stod killen här inne? Borde han inte stå ute vid sin buss och ta emot oss. Men jag skulle snart slippa undra mer. Till min förvåning sa killen.

– Okay let's go to the buss you are last one. Vadå? Var vi dom sista? Vi som stod närmast chauffören kunde omöjligt fylla upp hela bussen. Eller var de andra redan utanför och väntade? Det var snabbt jobbat tänkte jag. Men så var det inte fallet, vi följde chauffören till en Ford Transit buss, där vi lasta de in våra väskor i bussen och sen tog vi alla 8 passagerare plats. Nu började färden mot hotellet. Jag försöker att följa vägen och plötsligt ser jag att han kör på den vänstra sidan av vägbanan. Jag börjar nu i efterskott förstå de som hinner tänka och får se sitt liv i revy när en olycka närmar sig.

Först tänkte jag att vägen var nog enkelriktad, men plötsligt dyker det upp två mötande bilar med starka strålkastare. Har de satt på helljuset för att påkalla uppmärksamhet att vi kör på fel sida? Men så var inte fallet. Chauffören gör ingen antydan till att bromsa in och dra över bilen på höger

Fred Taikon och Bengt O Björklund, framför sitter Rosario Taikon Ali och Maja-Lena Taikon.

É Romani Glinda

Egnahemsvägen 58
141 37 Huddinge

Telefon och fax:

+46 (0)8-779 40 31
070-712 39 91

E-mail: fredt@telia.com

Webadress: www.romaniglinda.se

Postgiro: 19 54 82-5

Ansvarig utgivare: Fred Taikon

Redaktion: Maja-Lena Taikon,
Rosario Ali Taikon
och Bengt O Björklund.

Tipsa oss

Vi tar gärna emot material till tidningen, samt tips om olika evenemang, föredrag och möten.

Vi tar emot texter på samtliga romanédialekter, antingen via vanlig post eller via e-posten:
fredt@telia.com

Innehåll:

Drag i Trappan	sid.	4
Revansch	sid.	5
Vissa döda är mer värda	sid.	6–7
Singoalla	sid.	8–11
De knackar på dörren	sid.	12–13
Skolavslutning	sid.	14–15
Nya regler	sid.	16
Romer i Europa	sid.	17
Marknad	sid.	18–20
Ett fördrivet folk	sid.	21
Grattis Erik!	sid.	22–23
Bilder berättar	sid.	24–25
Recept	sid.	26–27

Bilden på framsidan är tagen under Singoalla, en teaterföreställning med Teater i Haga i Hagaparken i juni 2005.

Foto: Fred Taikon.

Våra bidragsgivare

**Integrationsförvaltningen
Statens Kulturråd**

ISSN 1651-3258

sida. Nu smäller det snart tänkte jag, jag sträckte ut armen för att hålla emot Maja om det skulle smälla, eller bli en tvär inbromsning med en sväng. Puh det hände ingenting. Bilarna passerar varandra som om ingenting hade hänt.

Jag hade totalt glömt bort att Malta en

gång varit Brittisk koloni och att man hela tiden sedan dess kört på vänster sida. Att man skulle bli så rädd att åka bil på Malta när man hade varit uppe i luften i 5 timmar på 11. 000 meters höjd hade jag inte väntat mig.

Fred Taikon

Dansgruppen La Nadjake Šavé.

Drag i Trappan

I början av maj arrangerade kulturföreningen "Trappan" tillsammans med den romska föreningen Revansch till jobb en helaftonskväll i Vällingby centrum med romsk musik och dans. I pausen serverades mat och romsk bokolí till sjálkostnadspris.

Syftet med kulturkvällen var att synliggöra föreningen Revansch till jobb som har för avsikt att hjälpa romska missbrukare, de som har suttit i fängelse samt långtidsarbetssökande att återinpassa sig till arbetslivet.

Under kvällen uppträdde Romané Szatra med dans och sång för publiken och därefter kom kvällen överraskning då föreningens dansgrupp La Nadjake Šavé dansade tillsammans med den ryska dansösen Tatjana Maté som har dansat på den romska teatern i Moskva.

Tatjana har studerat dans i 18 år och på hennes meritlista över danser ser vi att hon även har dansat arabisk magdans. Numera bor hon i Sverige och dansar med olika folkdansgrupper.

En lyckad underhållning på kulturcaféet Trappan i Vällingby då publiken senare deltog i både sång och dans.

Dansgruppen La Nadjake Šavé dansade tillsammans med den ryska dansösen Tatjana Maté.

Fred François Taikon och Margocha Kaminska.

Mariecloud och Marciano Taikon tar ut svängarna.

Revansch till jobb

- Föreningen har funnits i tre år och har arbetat i det tysta fram tills nu med förundersökningar för att se om det finns något behov av hjälp till missbrukare att komma tillbaka till arbetslivet. De behöver en mentor som hjälper dem att komma tillbaks till hemmet och familjen, söka lägenhet, komma tillbaka till skolor och få kontakt med sociala myndigheter.

Föreningen har även sett att missbrukarna behöver komma till en talpedagog för att få bort jargongen i språket som är typiskt för missbrukare.

– Man kan direkt höra i telefonen att det är en missbrukare man talar med, för syns det inte så hörs det på dem, säger Fred François Taikon.

Han anser att han med 95 procents säkerhet kan avgöra om det är en knarkare han talar med på telefonen.

– Missbrukarna behöver en handledare också som hjälper dem att komma tillbaka till familjen och som hjälper den övriga familjen så att den inte kommer i obalans i sina rutiner för att han eller hon har återvänt. Därför är tanken att vi ska besöka dem redan på behandlingshemmen för att gå igenom och förbereda dem för deras hemkomst. Senare tar vi kontakt med familjen och tillsammans med dem förbereder vi hemkomsten för personen i fråga.

Nästa steg är att bibehålla kontakten och att hjälpa till med att söka praktikplats eller ett jobb.

Den här typen av hjälp till återanpassning finns redan, räcker inte den?

– Nej det gör det inte. Här måste jag understryka att denna hjälp gäller bara för romer. Vi har samma språk, kultur

Fred François Taikon.

och religion och därför bör det gå lättare med att upprätthålla kontakten och respekten för varandra.

Det kommer även att finnas en möjlighet att starta eget då föreningen har kontakt med företagskonsulter som kommer att utvärdera olika idéer till eget arbete.

– Tanken är att få bort dem från bidragsberoendet, säger Fred François Taikon.

Shoamonumentet i Berlin.

Vissa döda är mer värda

Det sägs att ungefär en halv miljon romer förintades av nazisterna på 1930- och 1940-talen, men sanningen ligger förmodligen närmare en och en halv miljon. Brotten mot romerna omfattade allt från diskriminering, slopande av rättigheter till rasbiologiska experiment, tvångssterilisering, tortyr, deportationer, tvångsarbete och massförintelse.

Text: Cia Rinne

Kunskapen om den systematiska förföljelsen av romer under nazitiden i Europa är ytterst bristfälligt, och fortfarande är romernas holocaust föga utforskad.

Ersättningarna för romer som överlevt förintelsen har framskridit trögt, lika trögt som planeringen av minnesmärket över de mördade romerna i Berlin som invigdes av den amerikanske arkitekten Peter Eisenman den 12 maj 2005.

Det var Peter Eisenman som planerade minnesmärket över de mördade judarna i Berlin, ett minnesmärke som av Berlins taxichaufförer redan familjärt kallas för "Holo". Redan innan minnesmärket öppnades för allmänheten har det varit föremål för livlig debatt och bitter ironi. Så sent som i oktober 2003 stoppades bygget för en månad efter att det kommit fram att det medel som skulle skydda

betongblocken mot nynazistiskt graffiti var tillverkat av Degussa - samma bolag som under kriget hade producerat cyklon B för gaskamrarna.

Man var förberedd på graffiti, men kanske inte på det "öppna" och "otvungna" mottagandet som shoa-minnesmärket skulle få. Trots förbudsskyltar har det som skulle vara ett "minnesfält" förvandlats till en plats dit folk kommer för att äta picknick, solbada, leka kurragömma och hoppa från ett av de 2 711 tätt stående betongblocken till den nästa. Nu finns det de som undrar hur glad man får vara på ett ställe som är tänkt för att hedra minnet av det tredje rikets judiska offer. Enligt Paul Spiegel, ordföranden för judarnas centralråd i Tyskland, hotar minnesmärket att bli till ett "evenemang".

Det var ett medborgarinitiativ under ledning av journalisten Lea Rosh som 1988 krävde ett minnesmärke för de förföljda judarna. Redan i projektets begynnelsekedade bröt en kontrovers ut gällande frågan om minnesmärket enbart skulle reserveras för de judiska offren eller tillägnas tredje rikets alla offer. Sinti (tyska romer) och Roma (övrige romer) ville ha ett gemensamt minnesmärke för alla förföljda och förebrådde medborgarinitiativet för att utesluta de övriga grupperna och införa en skillnad mellan "första och andra klassens offer".

Då förbundskanslern Helmut Kohl 1993 på den judiska världskongressens begäran sade att minnesmärket skulle förbehållas de mördade judarna, krävde centralrådet för sinti och romer i Tyskland att ett eget minnesmärke för de romska offren skulle resas nära minnesmärket för de mördade judarna och att minnesmärkena skulle likna varandra i formgivning. Ignatz Bubis, dåvarande ordförande för judarnas centralråd, kunde på sin höjd föreställa sig att de vore förbundna genom en park. Ett samtal mellan ordföranden för centralrådet för sinti och romer, Romani Rose, och Ignatz Bubis avbröts efter att Rose anklagat Bubis för att praktisera "apartheid".

Romernas kritik blir begriplig mot bakgrund av det långa förnekandet av deras öde under nazismen. För romerna i Europa var förintelsen endast kulmen på en lång förföljelse som sedan fortsatte efter andra världskriget. I motsats till förintelsen av judarna som erkändes 1949 förnekades folk mordet på romerna i Tyskland fram till 1979, och även efter krigsslutet var romerna oönskade och utsattes för en diskriminerande politik.

Den nationalsocialistiska centralen för zigenarfrågor i Bayern omvandlades efter kriget till nomadcentral och fortsatte fram till 1970 att arbeta med mappar

över tyska romer som sammanställts under nazitiden.

Ersättningar för lidandet under nazismen betalades inte till romer på grund av den västtyska högsta domstolens hårresande beslut från 1956 enligt vilket romer inte förföljts av rasideologiska skäl före 1943, utan som kriminella och asociala. Den falska domen upphävdes först 1963. En annan ursäkt för att inte betala ersättningar till romska överlevande var att det beslutats om deporteringen av romer först 1938 i och med Heinrich Himmlers Auschwitz-förordning. Romer som deporterats före detta datum hade ingen rätt till ersättningar. Så sent som 1981 kunde centralrådet för tyska sinti och romer under Helmut Schmidts regering utverka sena ersättningar för några romer, men många måste kämpa för ersättningar in på nittioalet. Många romer upplevde de tyska myndigheternas hantering av deras öde som en fortsättning på förföljelsen.

Då den tyska regeringen 1999 tog sig an uppgiften att bygga minnesmärket över de mördade judarna lovade den samtidigt separata minnesmärken över de övriga offren. 2003 kom man överens med Berlin om ett minnesmärke över nazismens romska offer på en gräsplan söder om riksdagen. Monumentet som är planerat av den israeliska konstnären Dani Karavan skall upprättas i juni 2006, men det tänkta minnesmärket möttes av stark motvilja av vissa politiker. Den tidigare kristdemokratiska borgmästaren Eberhard Diepgen hade föredragit att minnesmärket placerades någonstans i utkanten av Berlin-förorten Marzahn. Till ett läger där hade cirka 600 sinti och romer som arresterats under mottot "Berlin utan zigenare" förts före de olympiska spelen 1936, och två år senare vidare till koncentrationsläger.

En ny kontrovers bröt ut då det i reger-

ingens förslag till inskriften på minnestavlan talades om "zigenare" och "halvblod".

– Det finns i denna förbundsrepublik inga människor som är halvblod, protesterade Romani Rose. Petra Rosenberg från landsförbundet för sinti och romer i Berlin var upprörd över att man inte använt sig av beteckningen "Sinti und Roma" ("Sinti" och "Roma"), som enligt det europeiska antidiskrimineringsdirektivet tagits i bruk av internationella organisationer som FN, EU och Europarådet redan för 25 år sedan. Romernas centralråd förespråkar ett citat av den tidigare förbundspresidenten Roman Herzog som 1997 hade sagt att förintelsen av romerna hade genomförts av samma rasideologiska motiv och med samma vilja till en planmässig och slutgiltig förintelse som var fallet för judarna. Detta erkännande är av stor betydelse för romerna som väntat ett halvt sekel på ett dylikt medgivande från statens sida.

Romerna kommer inte att bli ihågkomna tillsammans med judarna, men ett eget minnesmärke över deras öde planeras redan. Detsamma gäller minnesmärket över de homosexuella vars förföljelse liksom romernas länge förnekades av den förbundstyska regeringen, men fortfarande förblir många offer utanför. Var minns man vapenvägrarna, desertörerna, kommunisterna, de handikappade och tvångsarbetarna? Mycket lätt glömmar man bort de grupper som inte har någon stark lobby. Hade det inte varit bättre med ett gemensamt minnesmärke över alla nazismens offer?

Avsaknaden av ett sådant gemensamt minnesmärke kritiserades bland annat av viceordföranden för judarnas centralråd i Tyskland, Salomon Korn. Eftersom de olika grupperna har var sitt minnesmärke i Berlin blir det fulla måttet av de nationalsocialistiska förbrytelserna mot

mänskligheten inte tydligt någonstans, sade han kort före invigningen av monumentet för de mördade judarna till tyska televisionen.

Ännu olyckligare är att uppdelningen av nazismens offer skapar en meningslös hierarki och konkurrens bland offren och rymmer möjligheten till ett slags "komparativt offerskap". Förbundsagens president Wolfgang Thierse försvarade beslutet att bygga ett minnesmärke enbart för de judiska offren med att "det var det värsta av de nationalsocialistiska brotten". Enligt Lea Rosh skiljer sig judarnas förintelse från romernas, de homosexuella eller eutanasioffrens i det att det var Hitlers högsta målsättning att utrota det judiska folket. Förutom att det är oklart huruvida motiven för romernas förintelse skiljer sig från de för judarnas, är det beklagligt att man måste referera till nazisternas motiv för att kunna besluta hur offren bör hedras eller rangordnas. Att någon förföljdes för rastillhörighet istället för handikapp, politisk övertygelse, sexuell läggning eller något annat borde inte vara något hinder för att gemensamt hedra deras minne.

Minnesmärket för de judiska offren splittrar i stället för att förena. I och med uppsplittringen av offergrupperna fortsätter enligt kritikerna nationalsocialisternas urval i hantering av offren. Detta ter sig speciellt underligt då minnesmärket enligt Wolfgang Thierse inte skall vara tillägnat de judiska överlevande utan fungera som en varningssymbol för det tyska folket. Den judiske författaren Rafael Seligmann sade att människorna skulle förstå mycket bättre om man hade byggt ett gemensamt minnesmärke för nationalsocialismens alla offer. Och, som Salomon Korn uttryckt det, "även om nationalsocialisterna förföljde de olika grupperna av olika skäl, led varje offer individuellt."

Erland lovar att bo med romerna under ett år.

Singoalla - om Rydberg vetat bättre

Att någon äntligen gjort sig besväret att städa upp bland fördomarna i Viktor Rydbergs berömda roman Singoalla var väl på tiden. Att någon dessutom har dramatiserat en ny fördomsfull version tillsammans med romer är dessutom något helt nytt.

Bobbo Lundén är regissör för Teater i Haga. Han har haft som mål att dramatisera tre stora svenska författares verk, men när han började granska texten i Singoalla, kändes den inte bra.

– Fastän många sa att boken stämmer fick jag en konstig känsla i maggropen, men jag fortsatte ändå att skriva färdigt manuset till Singoalla. Först därefter börjar jag efterforska om det var sant eller inte.

Han gick på ett föredrag av sångaren och föreläsaren Hans Caldaras.

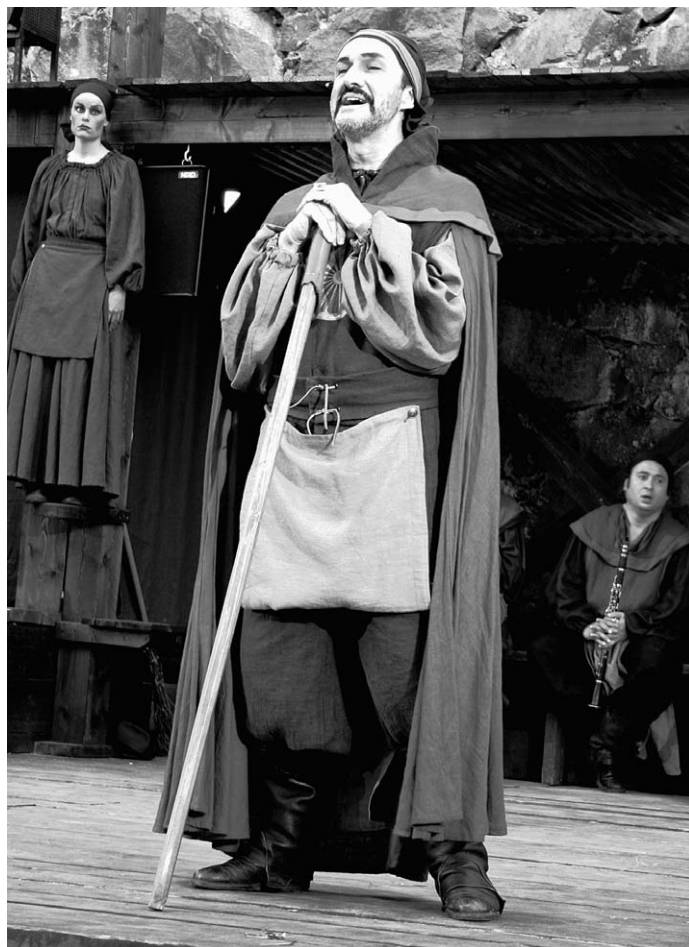
– När Hans tog upp den mytomspunna skildringen om Singoalla och berättade om Victor Rydbergs alla fördomar om romer, då först fick jag ett begrepp om vad Singoalla var.

Bobbo gick till sin producent och sade:

– Vi kan inte göra Singoalla nu, vi måste göra den fri från Viktor Rydberg. Vi

vill ta bort fördomar och förutfattade meningar och beskriva den som ett passionerat kärleksdrama.

Ett år senare skrevs ett nytt manuskript och i den färdiga versionen fanns även dans och sång. Hans Caldaras, en av de största kritikerna till Viktor Rydbergs roman, fick en stor roll i produktionen som även omfattade kända romska musiker från Rumänien och RKC:s egen skådespelare, Domino Kai.

Hans Caldaras som Oskar, Singoallas pappa.

Alla på slottet ber för Erland när han svävar för döden efter att ha blivit förgiftad av Masha, mamma till Assim.

– Så kan det gå, säger Hans Caldaras. Föreställningen har blivit en jättelik hyllning till kärleken och dess tragiska förhållande till alla fördomar som vandrar från generation till generation. Ett svenskt Romeo och Julia perspektiv till mäktig musik och sång av Esmeralda Moberg, Hans Caldaras och Domino Kai. Den gamla slottsgrunden i Haga, förstärker mycket effektivt alla intryck.

Detsamma gäller för den levande musiken med förhöjd sång. Klangerna är såväl "romska" som "nordiska" och lockar i båda fallen till dans.

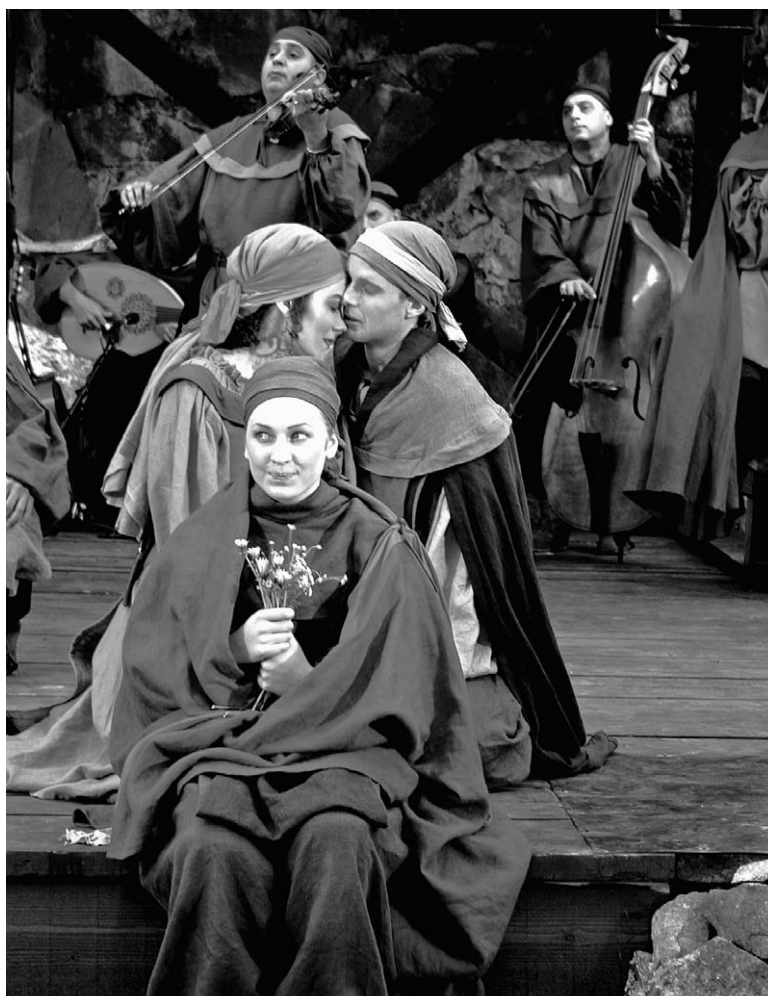
Karin Olebjörks underbara kostymer i rödbruna och blågröna nyanser är medeltidsinspirerade. De är inte typiskt romska, men man kan klart och tydligt se vem som är rom eller icke-rom fast klädernas snitt är likartade. Kläderna är sydda på RKC av romska kvinnor under ledning av Karin Olebjörks Hilda Swartz.

Sagan om Singoalla

Den medeltida sagan om Singoalla börjar på en riddarborg där den unge riddaren Erland Ulvsax bor. Hans föräldrar har bestämt att han ska gifta sig med den sköna Helena. Liver går sin gilla gång tills ett romskt följe en dag dyker upp och ber att få slå läger i skogen utanför borgen. I detta följe finns den vackra Singoalla och från den stund

Erland ser henne är han som besatt. Singoalla faller för denna vackre riddare. Deras kärlek är dock av en förbjuden karaktär. Då både riddare och romer inte ser med blida ögon på giftermål utanför

den egna gruppen, men i skogen skär de älskande sig i handen, blandar sitt blod och lovar varandra evig trohet. Singoalla har också en utsedd gemål, Assim Petrane. Han kommer från den egna

Noni ser nöjd ut när hennes föräldrar återförenas.

Erland ger Singoalla en blomma som tecken på hans kärlek.

gruppen och förväntas ta över ledarskapet en dag från Singoallas pappa, men även detta förutbestämda förhållande är utan passion.

Erland berättar om sin kärlek för Singoallas far, Oskar Eli Churara, om sin kärlek till Singoalla. Oskar säger att han måste leva med den romska gruppen under ett år innan han kan få någon form av välsignelse. När sanningen till slut uppdragas brister det för Assim som bestämmer sig för att stjäla kyrksilvret som ett sätt att för alltid sätta punkt för kärleken mellan Singoalla och Erland. Assims mamma förgiftar Erland som hamnar i koma, men överlever.

Romerna måste nu fly från den skam stölden innebär för dem. Singoalla är förtvivlad. Ingen skulle tro på dem om de lämnade tillbaka silvret. I nattens mörker ger de sig av. När Erland, som nu har bestämt sig för att leva med romerna under ett år, upptäcker att de är borta.

Erland blir som förbytt, men övertygas av munkarna om att gifta sig med Helena och att Singoalla är en ond häxa. Tio år går. Skärsåret i handen vill aldrig läka. En dag dyker Noni upp, en dotter till Erland som han inte vet om. Varje natt

leder hon ut honom i skogen för att träffa Singoalla, varje dag lever han ovetandes om Singoalla och livet om natten. Noni helar såret i handen.

Singoalla vill att Assim, som hon nu delar sitt liv med, ska lägga tillbaka det stulna silvret.

Erland blir allt sämre och börjar tro

på munkarnas illvilliga tal om häxor och ondska. Han tvivlar allt mer på Singoalla och deras nattliga möten och även på sin egen dotters roll i det hela. En dag stryker han dottern. Digerdöden som under hela historien legat i skuggorna kommer slutligen fram och alla döden dör.

Delar av den fantastiska musikensemblen bakom en besviken Noni.

ÉRG rekommenderar!

Teater i Hagas fantastiska dramatisering av Singoalla uppskattas verkligen av publiken. Den är full av överaskningar och hastiga infall. Just det faktum att scenen ligger utomhus öppnar upp för oväntade intryck och ramar in historien på ett mycket effektivt sätt.

Samspelet mellan romer och ickero-mer, både på och utanför scenen, är mycket lyckat. Den romska influensen ger dramat en helt ny prägel och en äkthet infinner sig när dialogen ibland är på romanés.

Även musiken tar en viktig plats i dramat. Kanske är det inte så konstigt att även den delen blir så bra, med tanke på att det är romska proffsmusiker med i spelet. Violinisten Marin och hans bror, klarinettisten Vasile Alexandru, samt basisten Constantin Nechita är välkända musiker i sitt hemland Rumänien och bland jazzmusiker här i Sverige. Att sångaren Hans Caldaras är med är ett mäktigt bidrag när han sjunger på romanés.

Kort sagt: Vi rekommenderar alla varmt att snabbt ta sig till Haga och se föreställningen som pågår fram till den 10 juli, onsdag – söndag 19.00.

Biljettdirekt 077-170 70 70.

Singoalla

Teater i Haga, Slottsgrunden,
Hagaparken

Manus, regi: Bobo Lundén

Kostym: Karin Olebjörk

Scenografi: Johanna Jarméus, Karin
Widell

Medv: Isabel Reboia, Frans Wiklund,
Cornelia Engberg, Hans Caldaras,
Andrea Macchiavelli, Esmeralda
Moberg, Domino Kai, Marin och
Vasile Alexandru, Constantin Nechita
och många fler

Kapellmästare: Olof Misgeld

www.teaterihaga.nu

Romerna anländer till slottet.

Rasmus, som spelas av Domino Kai, hittar sin vän Erland förgiftad.

De romska representanterna från Rumänien, Ilie Dinca och Gyula Vámosi.

De knackar på dörren

Viljan till en förändring av romernas situation i Ungern och Rumänien var stor när ländernas bägge ambassadörer inledde ett miniseminarium i Europakommissionens kontor i Stockholm i maj.

Ungern är förvisso redan medlem av EU, men trycket är desto större på Rumänien att uppfylla de mest grundläggande humanitära åtaganden ett EU-medlemskap föreskriver, främst då att bevisligen visa upp ett nytt ansikte gentemot romerna i landet och påvisa att statliga och lokala myndigheter inte diskriminerar eller särbehandlar romer, eller ens uppmuntrar eller tyst ser på när romer far illa. Men om den politiska viljan till förändring är så stor i dessa två länder, varför händer det så litet i den praktiska verklighet romerna lever i? Varför lever så många romer fortfarande i ren och skär misär i dessa länder? Att det pågår en dialog mellan romska företrädare och olika statliga och lokala organ är inget nytt, eller att det nu finns romska företrädare i den rumänska regeringen, men när ska den välvilliga politiska välmeningen implementeras där den som bäst behövs? Rumäniens ambassadör, Victoria Popescu, ser romernas situation i

Rumänien som europeiskt problem, mer än ett nationellt sådant.

– Romerna har marginaliserats av hela samhället i Rumänien, men de måste själva aktivt medverka till en förändring. EU:s bevakning har hjälpt oss i arbetet och nu måste vi inkludera romerna på alla plan.

Lászlo Szöke, Ungerns ambassadör, talade om vikten av att behålla balansen mellan integration och att behålla romernas rika kultur och traditioner.

Romernas kulturella identitet

Ilie Dinca är rom, statsekreterare samt chef för den Nationella byrån för Romska frågor i den rumänska regeringen.

– Romerna diskrimineras fortfarande på alla samhällsnivåer, det romska årtiondet till trots. Detta beror främst på brist på pengar och dåligt samarbete mellan de olika myndigheterna. Regeringen måste samarbeta mera med de romska organisationerna i Rumänien.

Hans Caldaras, den romske aktivisten från Sverige, berättar om sitt engagemang och sina förebilder, bland andra Katarina Taikon och om att diskriminering ingalunda är utrotad i Sverige.

– Det är inte bara romer som diskrimineras i Sverige, menar han, utan alla invandrare med osvenska namn har det lika svårt.

Hans Caldaras är uppvuxen i Sverige, men hans släkt har bott i Rumänien i 500 år. När han själv kom dit första gången föll allt på plats.

– Fattigdomen som jag såg var en chock för mig, berättar Hans Caldaras. Jag är verkligen glad över att mina förföräldrar kom till Sverige på 1800-talet. Föraktet för romer som jag mötte i Rumänien gjorde mig mycket ledsen och jag blev mycket förvånad över de romska företrädare som jag mötte när de påstod att det inte fanns någon diskriminering i landet, trots att rasismen var mycket utbredd då. Det går inte att stärka en kulturell identitet och samtidigt motarbeta den.

Utbildning är viktigt

Båda de romska representanterna från Rumänien, Ilie Dinca och Gyula Vámosi, från organisationen En chans för romska barn fonden, var överens om att utbildning är det främsta vapnet mot social misär.

– Det är den viktigaste frågan, menar Gyula Vámosi. Vad vi har saknat är en romsk medelklass. Den låga status som utbildningen av romer har måste ändras.

Hans Caldaras tog upp frågan om mediernas betydelse i den klappjakt han menar att de bedriver på romer.

– Vi måste försöka få journalisterna på vår sida, säger Gyula Vámosi. Men det behövs erfarenhet för att kunna påverka media och få dem att inse att minoriteter har ett stort värde. Vi har visserligen fått vissa journalister dömda för hets mot folkgrupp, men vi kämpar inte mot media hela tiden. Sedan vill vi givetvis se att det finns ett ökat utbud av romska medi-

Costel Bercus, Andor Ürmös, Charlotta Wickman och Victoria Popescu.

er, men det råder stor brist både på ekonomiska resurser och erfarna romer. De som finns skriver allmänt om det som sker i samhället, men vad vi behöver är romska journalister som kan skriva om romska frågor.

Lászlo Szöke menar att det behövs positiv diskriminering för att förbättra standarden för de romer som lever i misär.

– En positiv diskriminering behövs om vi ska återställa den historiska balansen mellan romer och majoritetssamhälle. Regeringen måste återbetala vad de tagit från romerna under århundraden. Staten måste uppmuntra unga romer att söka sig till högre utbildningar.

Charlotta Wickman, från Justiedepartementet, menar att diskrimineringen av romer i Sverige fortsätter än idag.

– Trots att det inte finns någon laglig diskriminering i Sverige idag fortgår den på alla plan, i arbetet, boendet, etcetera. Det behövs öronmärkta insatser och en finansiell support, särskilt inom utbildningen. Enda sättet att förändra romernas situation är att bjuda in dem i beslutsfattandet och det är viktigt att romerna representeras av både män och kvinnor. Därför har vi startat ett nätverk för romska kvinnor som samtalar runt frågor som utbildning och hur man ska förändra inställningen till utbildning bland romerna själva.

Andor Ürmös från rumänska socialdepartementet poängterar betydelsen av förskola för alla.

– Det är en slags social service som ingår i processen att lära sig.

Costel Bercus, från organisationen Romani Criss, talade om alla olika romska dialekter i landet.

– 1994 började romska språk bli skrivna och vi började söka samband med historien. Problemet med diskrimineringen av romer är givetvis inte romernas utan regeringens och samhällets.

Lars Lindgren, DO:s representant i romska frågor, är nöjd över arbetet med att bekämpa diskriminering i Sverige.

– Vi har lyckats etablera en plattform för kommunikation och dialog kring diskriminering. Vår uppgift är att finna generella vägar att bekämpa diskriminering. Vi arbetar även med romska aktivister och ombudsmän från andra länder. Det är inte alltid vi behöver dra ärenden till domstol, ibland har vi löst problem med t ex hyresvärdar när vi kallat dem till vårt kontor för att förklara sig.

Följande åtgärder, från ett betänkande i Strasbourg

så sent som i april 2005, måste vidtas innan medlemskap kan bli aktuellt i Rumänien.

- Den ekonomiska situationen måste förbättras och korruptionen bekämpas ytterligare.

- Yttrande- och pressfrihet måste garanteras.

- Respekten för minoriteter som romer och den ungerska minoriteten måste ökas.

- Barnens rättigheter måste säkras och nya regler för adoption införas.

- Situationen för funktionshindrade måste förbättras.

- Flera åtgärder måste sättas in mot industriutsläpp.

Bulgarien måste bland annat reformera sin polismakt.

- Landets rättssystem måste moderniseras.

- Inom polisväsendet måste reformer genomföras.

- Romers rätt till arbete, bostäder, utbildning och hälsovård måste stärkas.

- Gatubarnen situation i landet måste uppmärksammas mer.

- Rätten för psykiskt sjuka på vårdhem måste garanteras.

- Mediernas oberoende måste stärkas.

Lars Lindgren, DO.

Sjung om våra studenter!

Robert Sanches har tagit studenten på Sundbybergs Folkhögskola. Där har han studerat samhällspsykologi i fyra år och han gick ut klassen som mönsterelev.

Robert har inte gjort något sedan han hoppade av skolan i femte klass. Han slutade i förtid när han kände att han kämpade förgäves med undervisning och läxläsning. Han var dyslektiker. Hans far uppmuntrade senare honom och hans syster Silvia, som också hoppade av skolan i förtid, att ta upp studierna igen vilket de gjorde. De kände att de kunde stötta varandra i studierna genom att plugga parallellt.

Rober har hela tiden vetat om att det finns möjligheter till efterstudier.

– Jag har inte känt mig motiverad tidigare, men nu känner jag att jag har fått

lön för mödan när jag fick så bra betyg i alla ämnen. Nu har jag möjlighet att söka mig till universitetet för vidare studier. Jag vill arbeta med människor, till exempel ungdomar. Kanske söker jag mig till socionomutbildningen, säger Robert.

Just nu känner sig Robert skoltrött. Han har tänkt ta ett sabbatsår innan han tar upp studierna på universitetet.

– Jag behöver komma ut lite och få erfarenhet av arbetslivet utanför skolan. Det är alltid bra att ha arbetslivserfarenhet med sig i ansökan till universitetet. Jag har stora förhoppningar om att finna ett arbete med ungdomar under sommaren, berättar

Robert, en glad student från Hässelby.

Hans äldre syster Silvia upptäckte som vuxen att man inte fungerar i samhället om man inte är läs- och skrivkunnig.

– Man måste ha en utbildning för att få ett arbete, nu när arbetsmarknaden har stramats till, säger Silvia.

Hon startade sina studier som 23åring och har nu gått fyra år på Sundbybergs Folkhögskola.

Hon tog studenten samtidigt med sin bror Robert.

– Det har varit väldigt stimulerande att studera här på högskolan. Lärare har varit förstående och verkligen tagit sig tid att lära ut det man inte har förstått. Vi har inte bara studerat skolans kärnämnen, vi har fått ökad kunskap om den egna romska kulturen genom att vi har hemspråk och historia på romanés.

Silvia har studerat en påbyggnadskurs på den Estetiska linjen.

– På den estetiska linjen arbetar vi mycket med färg, foto, konst, teater, drama och motorik. Jag hade tidigare tänkt att bli frisör, men under vårterminen ändrade jag mig och nu vill jag satsa på en lärarassistentutbildning. Jag går tillbaka till mig själv och tänker att man ska vara med och uppmuntra romska barn att gå i skolan för när jag gick i skolan fanns det ingen som uppmuntrade mig och jag hade heller inga romska förebilder med skolerfarenhet.

Därför vill Silvia bli en förebild för andra romska barn och visa dem att hon som hade dålig start i skolan har klarat av det.

– Så varför ska inte andra romska barn klara detta, menar Silvia som även kan tänka sig att studera på en teater- och dramalinje.

Tina, en av lärarna på högskolan, berättar att syskonen har så bra betyg att de kan söka in till vilken linje som helst på universitetet då bägge hade fyror i slutbetygen.

Populär utbildning

Den 7 juni avslutades första året av den tvååriga yrkesutbildningen för lärarassistenter, barnskötare samt barn och ungdomsledarutbildningen på Sundbybergs Folkhögskola för romer.

Trettio två elever har klarat det första året och nu delas intyg och diplom ut till eleverna.

– Nästa år räknar man med stor baluns säger Mona Danielsson.

Det har varit stort tryck på sökandet till kurserna. Av 120 sökande blev 35 antagna.

Redan nu har skolor hört av sig och söker elev och lärarassistenter därför har man stor förhoppning på Högskolan då Mona menar att 70 procent av eleverna kommer att ha arbete när de har slutat sin utbildning.

Detta är den största satsning på romsk yrkesutbildning som gjorts i Stockholm.

Utbildningen är uppdelad i två olika klasser.

Under höst och vårterminen kommer eleverna att ha två dagars teori i skolan och tre dagars praktik samt kommer alla elev att få en minimilön under studietiden.

Dagen till ära bjöds på kaffe smörgåstårter och prinsesstårter, smörgåstårterna var gjorda av bröderna Gino och Johnny Tan Martin tillsammans med sin mor.

Rektorn för Sundbybergs Folkhögskola Åke Sandahl tackade eleverna för denna termin och önskade eleverna en god och skön sommar.

Han citerar den engelske romern Charles Smith där han i boken "Svarta Rosor" säger "Gud är zigenare, tro mig jag svär han har ju gått och skänkt oss lustgården här". Och jag tolkar det så att

Eleverna i barnskötarprogrammet.

lustgården är Sundbybergs folkhögskola.

Därefter delade Mona Danielsson, Lena Loiske, Manuel Tan Marti och Per Bäck ut intygen där det stod att eleverna har klarat första etappen av utbildningen och att det var välkomna tillbaks efter sommarlovets den 24 Augusti

– Det har känts väldigt spännande att ha så många romer i skolan på en gång, ibland har det känts kaotiskt för mig då

jag har känt att jag har tappat greppet säger Mona.

Både ni och jag och alla andra som arbetar här kommer att ha ett sommarlov. Vi kommer tillbaks i höst med nya krafter Grattis alla elever.

Det var inte bara eleverna som fick mottaga beröm för sina insatser utan lärarna på högskolan fick mottaga blommor av tacksamma elever.

Eleverna i lärarassistensutbildningen.

Företrädare för de fem nationella minoriteterna.

Förslag till nya regler

Justitiedepartementet bjöd nyligen in företrädare för de fem nationella minoriteterna till en hearing för att kunna diskutera och gå igenom stödet för landets alla minoritetsorganisationer.

Det finns numera fyra miljoner kronor i stadsbudgeten för de olika minoritetsorganisationerna. Pengarna ska användas som organisationsbidrag samt till att komplettera andra typer av stöd som redan finns i stadsbudgeten som projektbidrag.

– Det handlar i huvudsak om att stärka organisationerna inflytande, det vill säga de som arbetar med en minoritetspolitik som främst handlar om att skydda de nationella minoriteterna. Därför har vi kallat dessa pengar för inflytande pengar säger Charlotta Wickman från Justitiedepartementet.

Tanken är att gemensamt kunna diskutera de förslag Justitiedepartementet tagit fram och hur man i fortsättningen ska fördela pengarna till de fem nationella minoriteterna.

Mötet med minoritetsföreträdarna ska ses som en process i framtagningen av förslag och regler.

– Vi vill ta in era synpunkter på förslaget som vi lämnar och som är ett första utkast, säger Charlotta Wickman.

Från början fanns det inte så många minoritetsorganisationer, men under årens lopp har många nya organisationer sett dagens ljus. Tidigare fanns inga konkreta regler om hur statliga stöd skulle fördelas. Nu när det finns fler organisationer och mer pengar, är bidragsregler på det här området i likhet med andra områden ofrånkomligt.

– Vi har fått signaler av er att man känner sig orolig när det frågas om vad det är för regler som gäller? Varför får vissa mer eller mindre anslag? Därför är det viktigt tror vi att man som organisation ska kunna se det är tydligt Förslagen kommer att resultera i en bestämmelse som man kan arbeta efter från och med nästa år, menar, Charlotta Wickman.

Ett förslag om krav för att en organisation ska vara berättigad till stöd är att den är ideell.

- Endast ideella föreningar ska kunna uppbära bidrag.
- Organisationen ska vara en riksorganisation eller ha riksintresse. En orga-

nisation är en riksorganisation när den har minst fem lokala medlemsföreningar eller avdelningar på olika orter i Sverige.

- Organisationen företräder någon av de nationella minoriteterna och medlemmarna utgörs till övervägande del av personer som tillhör denna nationella minoritet.

- Organisationen ska bedriva verksamhet som syftar till att stärka inflytandet för de nationella minoriteterna; värna om den egna gruppens identitet, kultur och språk; arbeta mot diskriminering eller sprida kunskap om den egna gruppen.

- Organisationen ska vara en öppen samanslutning i vilken medlemskapet är frivilligt.

- Organisationen ska ha funnits och verkat i minst två år Det kommer att ställas mer formella krav när det gäller ansökningar och återredovisningar.

Hur ska bidragen fördelas och i vilka former?

Samtliga fem grupper ska få pengar för att kunna organisera sig. Bidraget utgörs av två delar, ett **organisationsbidrag**, eller grundstödsbidrag. Det andra är ett verksamhetsbidrag som är beroende av verksamheter som lokalföreningar.

Den del av de fyra miljonerna som ska gå till organisationsbidrag delas upp i fem lika stora delar.

Utöver organisationsbidrag fördelas ett **verksamhetsbidrag** som baseras på antal lokalföreningar/avdelningar som varje organisation har under sig. I denna del avsätts inte en viss summa per minoritetsgrupp. Systemet kommer att innebära att den organisationen som till exempel Sverigefinska riksförbundet som har överlägset flest lokala föreningar kommer att få mest pengar.

Ambitionen från departementet är att bidragen ska betalas ut i början på året.

– Inga bidrag betalas ut innan vi har fått in redovisningarna för nuvarande bidrag, säger Charlotta Wikman.

Romerna i Europa

- ett hett ämne

Text: Irka Cederberg

För drygt ett år sedan släpptes tio nya medlemsstater från öst in i EU. Det föregicks av en hård press på dem när det gällde behandlingen av deras romska minoritetsbefolkningar. Men hur ser det ut på hemmaplan i det "gamla" EU?

Nu har det kommit en rapport som för första gången tar upp antiziganismen i Västeuropa. Inför OSSEs konferens i Cordoba i Spanien den 8-9 juni presenterade Internationella Helsingforskommittén rapporten *The Situation of Roma in Selected Western European Countries* (Romernas situation i utvalda västeuropeiska länder). Här utsätts bland andra Sverige för kritik.

Syftet med rapporten är, säger man, att sätta fokus på situationen för den romska minoriteten i Västeuropa, som ofta har förbigåtts med tystnad, samtidigt som man har pekat på de bristfälliga mänskliga rättigheterna för romerna i öst.

För att garantera en geografisk spridning har Helsingforskommittén valt att studera situationen i Italien, Grekland, Storbritannien och Sverige. De tre förstnämnda har stora romska minoriteter och Sverige är det nordiska land med störst romsk minoritet.

Också i väst utsätts romerna för fördomar och diskriminering, konstateras i rapporten. Situationen har dessutom på många sätt förvärrats de senaste åren i ett klimat där intoleransen tycks hårdna allt mer. Behandlingen av romerna är den mest brännande mänskliga rättighetsfrågan i dagens Europa, säger man.

I Italien och Grekland lever stora romska grupper i fattigdom, marginaliserade och segregerade från det övriga samhället. En fientlig allmän

Grundläggande vuxenutbildning för romer

I.R.I.S.

skolan

Våra utbildningar till hösten startar den 15 augusti och terminen slutar den 16 december 2005.

Intresserade är välkomna att ansöka till Grundläggande vuxenutbildning för romer.

I.R.I.S. står för Internationella Romer I Samverkan.

ABL

Malmö

I.R.I.S. skolan,
Annelundsgatan 55, Malmö
Telefon växel: 040-881 90

debatt och hetsskrivelser i medierna har skapat en alarmerande situation för romer och resande i Storbritannien.

Visserligen har Sverige ett relativt gott anseende när det gäller mänskliga rättigheter, säger man, men landets behandling av sina romer är "en källa till oro". Också i Sverige lever många romer mar-

ginaliserade från samhället. Man pekar på boendesegregationen, arbetslösheten och diskrimineringen. Rapporten nämner också tvångssteriliseringarna som utfördes ända fram till 1975 och som sägs ha grundlagt en misstro hos romska kvinnor mot den svenska sjukvården, som finns kvar än i dag.

Foto: Joakim Eskilsen

Romer i Grekland lever ofta i misär.

Maiana, Marin, Marcel och Anna-Linda bakom den nygrillade cevapcicin.

Nerslag på en marknad

Det är marknad och folkfest i Västerås och É Romani Glinda är på årets första marknadsbesök. På marknaden finns romer som intresserat går igenom vad som bjuds ut till försäljning. Vi träffar även romer som är delaktiga i markanden och säljer mat.

Den första romen vi träffar är Marin Marinsson, med ursprung från Rumänien, nära den ungerska och serbiska gränsen. Tillsammans med sonen Marcell Zlatariu har han ställt upp sin vagn för att sälja en rumänsk specialitet som hans fru Anna-Linda rört ihop. Cevapcici, som deras specialitet heter, består av blandfärs och hemliga kryddor. Anna-Linda och dottern Mariana rullar färsen till avlånga korvliknade rullar och sonen Marcel står utanför och grillar köttet härligt gyllenbrunt och knaprigt.

Det är inte första gången familjen besöker Västerås. Förra året var en matpatrull ute för att se vem som serverade den bästa och mest vällagade maten under marknadsdagarna och familjen Marin Marinsson med sonen Marcell i spetsen kvalificerade sig då som bästa

kök och med ovanligaste maträtten. Det kanske inte är så konstigt, Marcells mor Anna-Linda har arbetet i elva år som kock i en av de större restaurangerna i hemstaden.

Anna-Linda fortsatte att arbeta inom restaurangköket i tre år efter att hela familjen hade kommit till Sverige som politiska flyktingar för tjugo år sedan. Sonen Marcell var då sex år och skrevs genast in i den svenska skolan, därefter utbildade han sig till fin möbelsnickare. I början fick han sporadiska jobb, men aldrig någon anställning. Han försörjde sig istället på arbete i gummiverkstan hemma i Ljungby som under vår och vintersäsongen behövde extra hjälp inför ruschen i däckverkstaden. Han har även arbetat på gjuteriet där hans far Marin arbetar och där var han med och tillver-

kade gjutformarna. Marcel tyckte att livet blev tråkigt när han inte kunde få något arbete inom det yrke han verkligen är specialist på. Under en längre tid arbetade Marcell på plastfabriken i Ljungby tillsammans med sin mor.

– Jag började tänka om och kom på idén att sälja grillade Cevapcici på marknader, festivaler och torg. Intresset att laga mat har hela tiden legat latent i bakhuvudet eftersom jag är uppvuxen med mor i köket. Nu hoppas jag att jag kan försörja mig hela året på försäljningen för på vintern kan det bli svårt att sälja mat på marknader.

Marin berättar att han är tacksam mot Sverige som tog emot honom för tjugo år sedan. När han kom hade han varken mat eller bostad, men kommun och socialbyrå hjälpte till med det. Han har sedan dess arbetat på gjuteriet som slipare och nu på sin fritid reser han runt på marknader i sommar, liksom den övriga familjen, och hjälper sonen med arbetet att sälja den garanterat godaste grillade Cevapcicin, serverad i en halv, frasig bagett med vitlöksås och en tomatröra.

Mycket prisvärdig och mättande

Marin är lite besviken på romer i Rumänien. Det råder stora ekonomiska klyftor mellan romerna själva.

– Det finns rika romer som har gjort sig stora förmögenheter och det finns fattiga som ibland inte har mat för dagen. De rika som oftast har en bättre skolgång hjälper inte de fattiga utan ser ofta ner på dem som parias. De som hjälper Rumäniens romer finns oftast i romska föreningar utanför Rumänien, som till exempel Sverige och Tyskland.

På vår promenad utmed marknadsgatan träffade vi två unga familjer, Henry och Leif Baltzar från Finland med respektive fruar Angelika Lindgren och Annett Hagert. De besöker ofta marknader i sin omgivning.

– Det är ett festligt avbrott i vardagen. Man träffar mycket folk och det är roligt för barnen med tivolit.

Henry berättar att han kom till Sverige och Västerås 1998 och besökte då sin farbror Kyösti Lindgren. Själv kommer han från gränsstaden Torneå.

– Jag fick smak på storstaden, hemma var det så tradigt. Jag ville vidga min syn och erfarenhet så jag stannade kvar och bosatte mig i Västerås. Här tog jag upp mina studier som inte var så bra hemifrån. Man har blivit vuxen och förstår att utan studier så klarar man sig dåligt. Jag går nu på högskola i Hallstahammar tillsammans med min yngre bror och ett antal romer. Vi sökte oss till Hallstahammar för att det inte fanns plats i på högskolan i Västerås.

Henry är numera frälst och är aktiv i Filadelfiakyrkan.

Angelika Lindgren, född i Luleborg i Finland, berättar för oss att hon inte känner att hon blir särskilt diskriminerad för att hon bär sina traditionella kläder.

– Det är klart att någon gång får man en svans efter sig av personal när man är ute och handlar. I Finland är diskriminer-

Henry och Leif Baltzar från Finland med respektive fruar Angelika Lindgren och Annett Hagert.

ingen större än här i Sverige som har så många andra kulturer i landet, säger Angelika med sonen i famnen som oroligt vrider på sig eftersom han vill till karusellerna.

Annett Hagert, född i Sverige, kommer

från Stockholm och har gått lärarassistentutbildningen på Sundbybergs folkhögskola för två år sedan. På vår fråga om arbete svarade Anette.

– Jag vet inte om jag har otur, men alla i kursen har fått arbetet, men inte jag.

Arto med sina kusiner.

Pippi och Ramona, två mattanter möts på marknaden.

Alla skolor där jag har sökt arbete, har svarat de inte har råd att anställa mig, men jag har svårt för att tro det. Senare flyttade jag till Västerås, men situationen ser likadan ut här, jag har fortfarande inget arbete. Det är synd för behovet av romska lärarassistenter finns här i Västerås då det bor ett stort antal romer med olika länders bakgrund.

I slutet, eller var det kanske i början, på marknadsgatan, träffar vi bekanta. Här har syster Taikon ställt upp Langosvagnen. Fred Françoise och hans syster Ramona från Stockholm har varit med ett par år i rad nu på olika marknader i Västerås. Det reser även runt i resten av Sverige och säljer Langos.

– Nu när sommarlovet har startat är det lättare att ha barnen med sig, vi kan vara borta en längre tid, säger Freds fru Angela, som ömsom står och säljer och ömsom arbetar som markpersonal. Även de som säljer mat måste få tid att äta.

Äter inte ni era egna Langos?

– Jo, men det blir trädigt att äta langos morgon, middag och kväll, säger Ramona. Vi har ofta bytessystem med andra grannar som säljer mat, som likasom vi är trötta på den egna maten och därför byter. Ibland går vi till pizzabagaren eller kebabkillarna, eller som nu till den här platsen där Marin och hans son

med den häftiga mössan står och säljer sin rumänska specialitet, för att äta.

Marciano och hans lillasyster Marie-Cloud rumlar runt på tivolit. De har varit med så länge att de känner personalen och får därför åka gratis när det finns platser över på de olika karusellerna. Marie-Cloud tycker om att sminka sig. Hon har dagen till ära sminkat sig i form av en fjäril.

Människor som arbetar på olika festivaler eller större marknader blir ofta som en familj. Man känner varandra genom årens lopp och får ofta hjälp då man har ett problem. Kanske har man fått punktering och behöver skjuts till däckverkstan eller kanske har tältståndet blåst omkull. Om elkablarna inte räcker till lånar man av varandra och förlänger dem. Policyn marknadsknallarna emellan är att alla ska ha en chans till sin försörjning.

Trötta vandrar vi tillbaka till parkeringen och på vägen dit träffar vi andra romer.

Arto är rom från Polen, boende i Västerås. Han har bott i Sverige i trettio-tre år. Han och hans sällskap har precis börjat inspektera marknaden. Som traditionen bjuder berättar han gärna om sin familj för att man lättare ska kunna identifiera varandra.

– Min far är Aitek, han som spelar dragospel och min mor är Sidi. Min kusin var Badja från Örebro, han som arbetade på Radio Romano. Jag är även kusin med dans- också sånggruppen Romané Szatra som tidigare bodde här i Västerås. Nästan hela min släkt, både på fars och mors sida, bor här i Västerås, så vi är fortfarande en stor samling romer med Polskt ursprung, trots att många har flyttat. Nu senast flyttade min farbror Harmonista med familj till Borlänge, berättar Arto.

I sällskap har han med sig Lollo och hans fru som intresserat tittar på keramik och glas som är utställda till försäljning. Själva försörjer de sig på handel, men inte via marknader, berättar Arto.

För övrigt identifierar han mig med tidningen som de redan får och samarbetet med Radio Romano där han har hört min röst. Han har även sett mig på teve. Pippi känner de igen som mattanten i É Romani Glinda.

En lyckad dag på den Västeråsmarknad staden kallar för Vattendraget.

Fred Françoise Taikon i langosvagnen.

Ett fördrivet folk

Levande Historias senaste bok "Ett fördrivet folk" är en antologi om förtryck och diskriminering av romer och resande. Den presenterades av Joakim Von Scheele och de tre redaktörerna Ingemar Schmid, Tommy Wiberg och Karl Axel Johansson.

Joakim Von Scheele är ansvarig för frågor som rör romer och för Forum för Levande Historias programverksamhet. Hans utgångspunkt är att arbeta med förintelsen, folkmord och brott mot mänskligheten.

– När det gäller romers situation är det en självklarhet för oss att arbeta med förintelsen som utgångspunkt. Romerna var en av de grupper som föll offer för nazisternas raspolitik. Det är 60 år sedan krigsslutet, vår tanke är att kunna belysa Sveriges roll till andra världskriget och förintelsen. Målgruppen för boken är först och främst lärare, människor som arbetar inom sjukvården och arbetsförmedlingen; alla olika samhällsinstitutioner som har väldigt stor nytta av en bok som belyser hur situationen ser ut. På så sätt kan man få igång en bättre dialog och samtidigt stärka romernas situation och förhoppningsvis minska antiziganismen, säger Joakim Von Scheele.

– Vi har sett att förintelsen har präglat alla romer och därför är det rätt utgångspunkt att bland andra, låta romer skriva ner sina upplevelser i en bok som handlar om diskriminering och förtryck. Bland annat, därför har vi lagt ner att jättejobb på att stimulera romer att skriva om sin situation, säger Ingemar Schmid.

Boken består av 22 bidrag varav 16 är skriva av romer från olika romska grupper. De beskriver själva hur de har drabbats av diskriminering och förtryck.

– Vi har använt oss av de romer som redan har skrivit på egen hand så som Hans Caldaras och Rosa Taikon. Tre unga romer har bidragit med att skriva ner sin situation i dag, säger Ingemar Schmid.

Karl Axel Johansson ledde ett samtal med de som hade bidragit i boken. Han undrar hur det var att leva som resande som ung.

– Många gånger var det jobbigt för man hade ett dubbelt liv genom att man fick "spela teater" på många ställen som i skolan och ute på gården. Det var hela tiden ett ständigt kämpande att visa att man var bättre än alla andra. Man skulle inte ge dem chansen att bli kallad dumma tattare. Jag har klarat mig ganska bra genom livet men, många av mina släktingar blev fördrivna och utsattes för tvångssterilisering och omhändertagande av barn som förekom i landet mot resande folket, berättar Soraya Post.

– Det är fyrtio år sedan hon och hennes vänner gick till Humlegården för att ansluta sig till socialdemokraternas demonstrationståg med skyltar där det stod "Vi har rätt till skola" "Vi har rätt till bostad". Det var oerhört grundläggande krav för mänskliga rättigheter. Det blev naturligtvis en chock för etablissemang- et, säger Thomas Hammarberg.

Hans Caldaras berättade om hur polisen kom in i lägret för att avhysa familjen från platsen där de bodde.

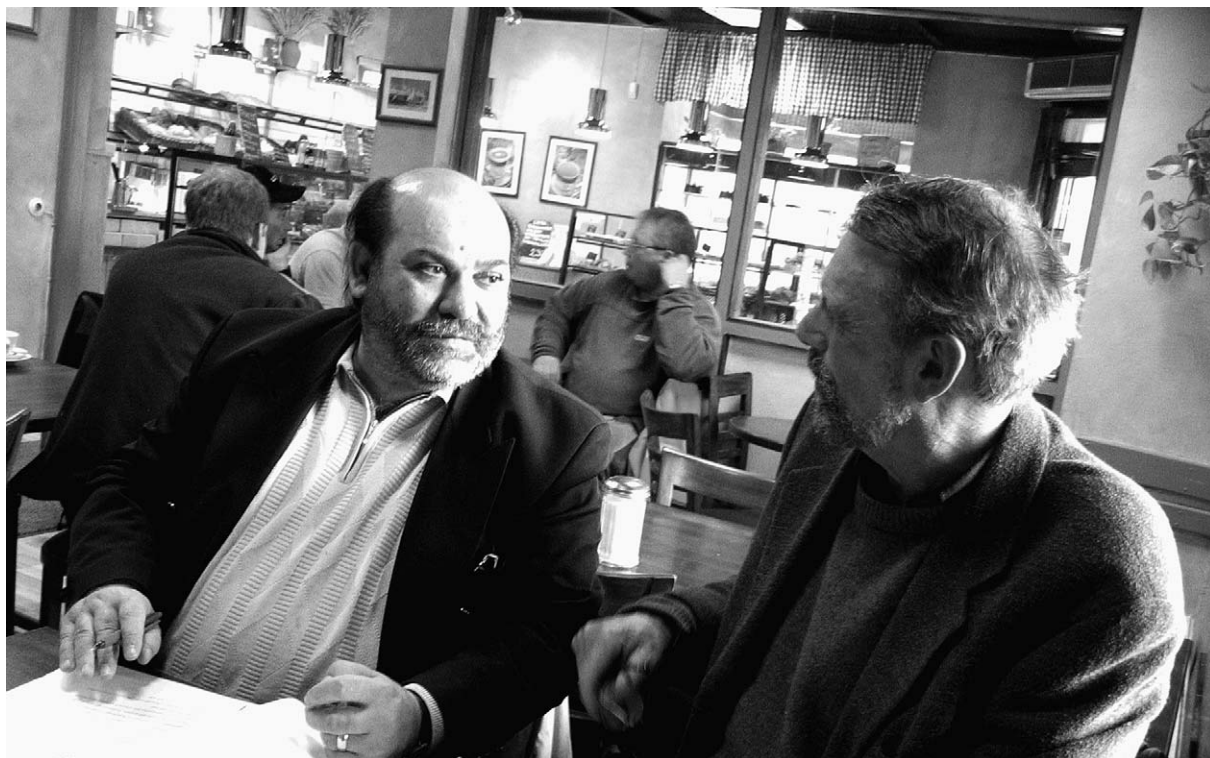
– Det var ett trauma som etsade sig fast i mitt minne, polisen bar sig burdust åt och det har gjort att jag har fått ett polisförakt. Jag känner mig otrygg då jag ser en polis, det är ju de som ska skapa trygghet i samhället och det tycker jag att den polisen totalt hade misslyckats med, säger Hans Caldaras.

Thomas Hammarberg berättar om då han för första gången hörde talas om Katarina Taikon.

– Det är fyrtio år sedan hon och hennes vänner gick till Humlegården för att ansluta sig till socialdemokraternas demonstrationståg med skyltar där det stod "Vi har rätt till skola" "Vi har rätt till bostad". Det var oerhört grundläggande krav för mänskliga rättigheter. Det blev naturligtvis en chock för etablissemang- et, säger Thomas Hammarberg.

Inbjudna skribenter samtalet kring diskriminering på Forum för Levande Historia.

Lars Dimitri tillsammans med Erik Ljungberg.

Grattis Erik Ljungberg!

En avhållen vän och arbetskamrat, den ständigt unge Erik Ljungberg, har fyllt 85 år.

Redan som 18-åring lärde Erik känna Johan Dimitri Taikons familj. Han reste med familjen Taikon på somrarna och han lärde sig tala och skriva romanés. År 1963 utkom den unika och - utan att överdriva - världsberömda boken *The Language of The Swedish Copper smith Gipsy Johan Dimitri Taikon* av Erik Ljungberg och Olof Gjerdmann. Den innehåller romsk grammatik och en ordlista på romanés och engelska samt några av de sagor som Johan Dimitri brukade berätta.

Yngste sonen i Johan Dimitri Taikons familj hette Aljosha. År 1997, när Aljosha pensionerats efter ett långt arbetsliv som sjukvårdsbiträde, ville han att jag skulle hjälpa honom att skriva sin självbiografi. Vi arbetade med boken i ett år, och hela tiden fanns Erik vid vår sida.

Redan 1970, under arbetet med boken *Maritza*, en zigenarflicka, fick Nina Taikon, Zenia och Gina Tan Mercowic och jag hjälp av Erik. Då arbetade han på Kungliga Biblioteket i Stockholm, och-

tack vare Erik fick vi se den unika samling av foton som finns där.

I mer än 30 år har jag fortsatt fråga Erik till råds i språkfrågor. Han är en utmärkt korrekturläsare och han behärskar flera språk, bland andra rumänska och esperanto.

I vår har Lars Demetri, Jenny Lindblad och jag träffat Erik många gånger under

arbetet med översättningen till romanés av Sofia Taikons livshistoria. Lars, Jenny och jag har imponerats av Eriks stora kunskaper. Jag vet att vi inte är ensamma i vår beundran för Erik. Självt håller han sig alltid ödmjukt i bakgrunden, men nu vill vi hylla honom. Grattis och tack Erik!

Gunilla Lundgren

Lars Dimitri, Erik Ljungberg och Gunilla Lundgren i arbete.

Har den äran på 85 årsdagen Erik!

Jag och min far Vorsos familj hade velat fira dig som en nära vän. Dock valde du att inte bli uppvaktad utan du och din följeslagare Magda firade dagen till ära i hemmet.

Jag minns då du och Magda bodde på den övre våningen till vänster om den lilla hallen, mitt emot min farbror Vatjoles dörr på Tanto. Du hade, om jag minns rätt, varit ute och rest och kommit tillbaka till Sverige. Jag hade inte sett Magda förr, men jag kom ihåg att hon hade en annan dialekt då vi talades vid, för det gjorde vi ofta så liten jag var. Jag vet att både du och Magda hade tid för mig då jag kom och knackade på er dörr när Magda hade bakat kakor. Jag var redan då förtjust i hundar och jag kan inte glömma er hund Kovri. Magda berättade att Kovri betyder kringla på rumänska. Ett passande namn för en hund med knorr på svansen.

Kommer du ihåg när vi allesammans for till Danmark, en härlig och varm sommar. Nästan hela familjen Taikon, som bodde på Tanto, for ner till Danmark. Vi skulle resa runt med tivoli, spela romsk och modern musik på scenen som var innanför Kako Bombas berömda fasad. Det kallades för špilo, en föreställning om hur det kunde se ut i ett så kallat zigenarläger där man bland annat kunde bli spådd. För att komma in fick man betala ett inträde och jag kommer ihåg att Magda satt i kassan och jag hjälpte henne med att stämpla tvärs över biljetthalvorna. Den sommaren lärde jag mig danska. När vi kom hem till Sverige började jag i skolan och ni bodde inte längre kvar på Tanto. Om jag inte minns fel bodde ni i en husvagn ute på experimentalfältet i Frescati.

En bild på dig Erik och dina gamla vänner Johan Dimitri Taikon och hans hustru Volea Taikon, någon gång på fyrtiotalet.

Mina systrar kommer så väl ihåg från tiden när du besökte vår familj, det vill säga åren före 1950 då farfar Johan Dimitri Taikon dog. Du var uppe på lägret i Sköndal och jag tror att du har burit på de flesta av mina syskon. Zima har ett svagt minne av att du satt med farfar och skrev ihop massa romané ord som senare resulterade i ordboken som fortfarande används som ett referensmaterial i Europas universiteter.

Det blev ett glapp i umgänget mellan oss två. Jag hade min skola och därefter min arbetskarriär. Men du fortsatte att ha mycket god kontakt med mina farbröder, bland andra Aljorsa. Ni tillsammans gjorde många resor till Kiviks marknad. Jag blev mycket förvånad när Du, Aljorsa och en ung Lars Lindgren dök upp på Kiviks marknad. Jag hade kommit över ett restlager med sportkläder som jag hade tänkt sälja på marknader den sommaren. Ett roligt minne som fastnade hos både

dig och mig. Jag kommer ihåg att du var väldigt förvånad att se mig som försäljare på Kiviks marknad. Några år senare började jag att dela ut nyhetsbrev om romer i Sverige. Du uppmunttrade mig mycket starkt till att fortsätta och utveckla det till en tidning. Jag ringde ofta och fick uppslag och som kanske alla svenska romer i Sverige vet, så har du stor kännedom om alla dessa romers familjer och namn, du kan alla släkten och vet var de härstammar från. Du är som ett levande uppslagsverk i svenska romers familjeförhållanden. Du talar é romani chib perfekt och jag har många gånger ringt och frågat dig om du vet vad olika saker heter på romanés, ord som inte längre används till vardags.

Än en gång grattis i efterskott på din 85 årsdag!

But bax thai sastimós tuké thai la Magdake! Pe rup thai po sumnakai te phirén, katár o Fred thai leski família.

Gamla kära bilder berättar

Kära vänner av Bilder berättar. Åter igen visar vi bilder från den berömde Österlänssfotografen Carl Fredrik Ohlssons arkiv.

Romska familjer rörde sig under fyrtio- och femtioalet ofta i Skånetrakterna. Därför är bilderna tagna under dessa decennier.

Carl Fredrik Ohlsson passade alltid på att föreviga romer när han träffade dem. Ett gott tycke till kvinnan måste han ha haft då han vid ett flertal tillfällen har fotograferat dem i sin studio.

Om så var fallet, håller jag fullständigt med honom. Två skönheter, som är redaktörens fastrar (gifta men min fars bäge bröder), fotograferades av honom.

Kvinnan till vänster är faster Savéta, som hon hette på romanés, eller Britta på svenska. Hon gifte sig med farbror Wilhelm. Savétas övriga familj flyttade upp till Gällivare och Malmberget emedan hon stannade kvar i Stockholm och bodde tillsammans med oss på Tanto. Hon sitter bredvid faster Rósa som kom från Tyskland. Rósas övriga familj stannade kvar i Tyskland efter att hon hade gift sig med min farbror Fardi. Bilderna är tagna under krigets fyrtioal.

På bilden här ovan har Carl Fredrik Ohlsson fångat två unga flickor i Borrbys lekpark 1952. Zima Taikon/Dimitri, till

vänster, gifte sig med Bakro Taikon från Göteborg. Bredvid står Kekereaška (Margareta) som är nygift med Vorso (Valfrid Columbus) när bilden togs.

Deras familjer reste den sommaren tillsammans i Skåne. Kanske var de på väg till Kiviksmarknad. Carl Fredrik Ohlsson besökte ofta Kiviks marknad och där fotograferade han denna romska kvinna på fotot till höger. Bilden är från 50-talet.

De två bilderna längst ner på sidan är från fyrtitalets England. En ättling till den berömde Rodney Gypsy Smith besöker ett läger för Travelers för att evangelisera bland deras familjer. Barnen samlades intresserade av hans vevgrammofon med andlig musik.

En bild berättar så mycket, därför vill vi att ni läsare ska sända in era gamla bilder och berätta lite historia omkring dem. Vi publicerar bilderna i mån av plats. Givetvis returnerar vi era bilder. Skicka därför med fullständigt namn och adress. Bilderna på flickorna är tagna av Carl Fredrik Olsson och bilderna från England är från Fred Taikons bildarkiv.

Om någon av ÈRG:s läsare vet eller känner igen den romska kvinnan på bilden ovan, så hör av er till redaktionen. Fotot är taget på Kiviks marknad någon gång på femtiotalet.

Pasta med tigerräkor

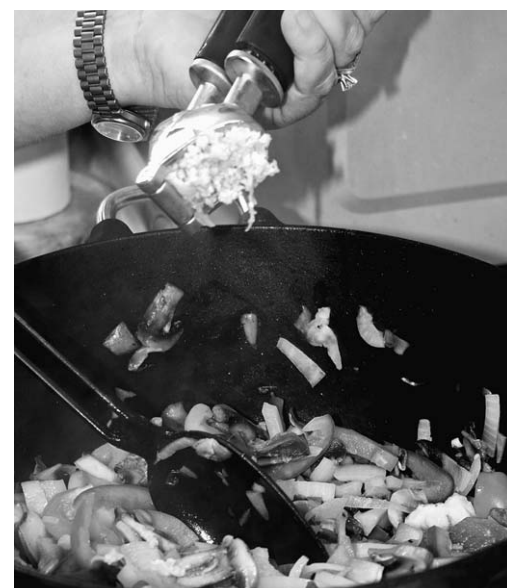
Det här behövs: till ca: 8-10 personer

- 2 kg. Tigerräkor eller vanliga räkor
- 1½ kg. Bandspagetti.
- 1 st. Gul paprika.
- 1 st. Röd paprika.
- 1 st. Grön paprika.
- 2 st. Gula lökar.
- ½ kg. Champinjoner färska.
- 2 klyftor Vitlök
- 1 liter Vispgrädde
- Margarin till stekning
- Salt, peppar och cyenepeppar.

Gör så här:

Skölj och strimla grönsakerna, löken ska hackas i större bitar. Fräs upp alla grönsakerna i en stor stekgryta, pressa i vitlöksklyftorna. Låt grönsakerna småkoka tills de nästan är klara. Häll över grädden och låt koka ihop, krydda efter smak. Strax före servering läggs räkorna i såsen. Bandspagettin kokas upp i saltat vatten tills de blir all dente.

Smaklig måltid!!!

Pasta baré rakénsa

Gadó trobúl: ca: 8-10 ženengi.

2 kg. Baré ráki
 1 1/2 kg. Doréngi spaghetti
 1 st. Gálbeno pipárka.
 1 st. Loló piparka.
 1 st. Zéleno piparka
 2 st. Gálbeno purúma
 1/2 kg. Nevó bureátsa.
 2 kotorá Sír.
 1 liter Smintína.
 Margarína
 Lon, piperi thai mardí piparka.

Ker Gadeá:

Xaláv thai šin le zelenímáta. Šin o purúm andé círutsa mai baré kotorá. Pek le zelenímáta ande jekh barí tipsía, šin o sir ande tsine kotorá. Muk le zelenímáta te čiron lokés te avén páštií gáta. Akaná šor oprál é smintína thai muk te čírol andé jekh than, mai tho lon thai piperi. Mai d ańglál de sar te thos o xabén pe é skafedí, šor andré le ráki ande é tipsía le xabenésa te mai tačón le raki. Čirav le doréngi pasta ande londo pai.

Xan pe sastimasa!

Avsändare

É Romani Glinda
Egnahemsvägen 58
se-141 37 Huddinge
Sweden

B**Porto
Betalt**

È Romani Glinda

É Romani Glinda söker flera romska skribenter på frilansbasis. Sänd oss gärna egna artiklar, helst i digital form, men vanlig snigelpost går också bra. Skriv gärna om era erfarenheter, goda eller dåliga, kanske från arbetslivet eller om skolan. Har ni någon festival eller bara en fest på gång, skriv och tipsa oss om det, kanske kan vi ta oss till er för ett reportage. Kanske har ni seminarier, kurser eller andra intressanta projekt som bör lyftas fram i É Romani Glinda. Ni kan även annonsera till ett facilt pris.

Vi vill att ungdomar hör av sig till oss och berättar om vad som händer i deras närhet. Tipsa oss även om artiklar eller notiser skrivna om romer som vi skulle kunna följa upp.

Var gärna med och bidra till vår serie: Gamla Bilder berättar. Skriv då och berätta vad bilderna föreställer, vi sänder givetvis tillbaka ert bildmaterial.

I redaktionen: Fred och Maja-Lena Taikon, Bengt Björklund, Rosario Taikon Alí.

Har ni möjlighet att skanna era bilder, gör det då men i hög upplösning så blir kvaliteten bättre. Ofta hittar vi oidentifierade bilder som vi publicerar, då kan vi behöva er hjälp med identifieringen.

Vi förbehåller oss rätten att publicera det material som vi får in från er.

Tipsa gärna alla du känner om tidningen och glöm inte att vi behöver alla stödprenumeranter vi kan få!

Och du som har flyttat eller ska flytta: Glöm inte att adressändra!